

LUẬN ÁN TIẾN SĨ VĂN HÓA HỌC

PHAN ĐĂNG LONG. *Biến đổi của văn hóa đô thị Hà Nội từ năm 1986 đến nay – thực trạng và xu hướng*

Chuyên ngành: Văn hóa học

Mã số: 62.31.70.01

Do gắn chặt với quá trình CNH, HĐH nên đô thị có một vai trò đặc biệt, được coi là động lực cho sự phát triển của mỗi quốc gia. Đồng bằng Sông Hồng có mức đô thị hóa tương đối cao với 29,2% dân số thành thị (năm 1999 là 21,1%), trong ba trung tâm đô thị lớn là Quảng Ninh, Hải Phòng và Hà Nội. Từ bình diện văn hóa, sự phát triển nhanh của Hà Nội đã tác động đến đời sống văn hóa tinh thần chung của toàn thủ đô, nhất là khu vực đô thị cổ. Văn hóa đô thị Hà Nội đã có những biến đổi cả ở phương diện vĩ mô (phạm vi văn hóa chung của cả thành phố) và vi mô (các nhóm xã hội) với rất nhiều các động thái phát triển khác nhau.

Việc nhận diện quá trình biến đổi của văn hóa Hà Nội; việc tổng kết sự biến đổi của văn hóa Hà Nội trong tiến trình đổi mới, chủ yếu là từ bình diện lối sống, nếp sống sẽ là đóng góp tích cực vào tiến trình nhận diện một đô thị đang biến đổi, qua đó đề xuất những giải pháp về quản lý là hết sức thiết thực.

Với suy nghĩ như vậy, nghiên cứu sinh Phan Đăng Long lựa chọn vấn đề “*Biến đổi văn hóa của đô thị Hà Nội từ năm 1986 đến nay – thực trạng và xu*

hướng” làm đề tài nghiên cứu cho bản luận án của mình.

Trên cơ sở sử dụng các phương pháp nghiên cứu: liên ngành, thống kê, phỏng vấn, phân tích – tổng hợp, tác giả làm rõ đặc điểm, nhân tố tác động và phân tích, đánh giá thực trạng biến đổi văn hóa lối sống đô thị Hà Nội từ năm 1986 đến nay; dự báo một số xu hướng biến đổi và luận chứng, đề xuất một số định hướng, giải pháp điều tiết biến đổi văn hóa lối sống đô thị Hà Nội trong thời gian tới.

Ngoài phần mở đầu, kết luận, tài liệu tham khảo và phụ lục, luận án chia thành 3 chương (156 trang).

Chương I trình bày *đặc điểm, yếu tố tác động đến biến đổi văn hóa của đô thị Hà Nội từ năm 1986 đến nay* (tr.17-65).

Văn hóa đô thị được hình thành, phát triển trong quá trình hoạt động và tương tác xã hội của người đô thị. Biến đổi văn hóa đô thị, do đó, có thể được hiểu một cách khái quát là *quá trình thay đổi cách thức hoạt động và quan hệ văn hóa của người đô thị; từ đó có thể dẫn tới chỗ hình thành kiểu phát triển và cấu trúc văn hóa mới của đô thị theo những cấp độ khác nhau*. Căn cứ vào phạm vi và ảnh hưởng của biến đổi văn hóa đô thị hiện đại trên thế giới và trong nước gần đây, có thể chia quá trình biến đổi này thành hai cấp độ: biến đổi vĩ mô và biến đổi vi mô.

Trước đổi mới (1986), biến đổi văn hóa lối sống đô thị ở Hà Nội nói riêng và Việt Nam nói chung đã dựa vào sự thúc đẩy của quá trình CNH; nhưng nhân tố tác động cơ bản cũng gần giống với lịch

sử hình thành phát triển đô thị ở Việt Nam, là dựa vào vai trò của trung tâm hành chính. Từ năm 1986, đặc biệt từ giữa những năm 1990, biến đổi văn hóa lối sống đô thị ở Hà Nội nói riêng và Việt Nam nói chung cơ bản dựa vào sự thúc đẩy của quá trình CNH, HĐH, hội nhập quốc tế theo cơ chế thị trường định hướng XHCN.

Biến đổi văn hóa lối sống đô thị, đặc biệt ở thủ đô Hà Nội diễn ra một cách toàn diện theo cách thức: bảo tồn, phát huy giá trị lịch sử kết hợp với cải tiến và tiếp nhận cái mới. Với việc mở rộng địa giới hành chính (từ 1/8/2008), không gian văn hóa thủ đô Hà Nội là kết quả hội nhập không gian văn hóa Thăng Long – Hà Nội và xứ Đoài. Tuy vậy, nét đặc trưng của văn hóa lối sống thủ đô Hà Nội đã và vẫn sẽ là nếp sống thanh lịch Thăng Long – Hà Nội trên cơ sở sự đa dạng tương đối về văn hóa lối sống giữa đô thị trung tâm (nội thành) và các đô thị vệ tinh ở ngoại thành Hà Nội, kể cả các đô thị trong vùng thủ đô (Hà Nội, Vĩnh Phúc, Bắc Ninh, Hưng Yên, Hải Dương). Trong điều kiện như vậy, nhân tố tác động đến sự biến đổi văn hóa lối sống đô thị Hà Nội cơ bản vẫn là nhân tố kinh tế, khoa học công nghệ. Bên cạnh đó là các nhân tố như di cư lao động, quy hoạch, quản lý đô thị, giao lưu và xã hội hóa văn hóa,...

Chương II làm rõ thực trạng và xu hướng biến đổi văn hóa đô thị Hà Nội từ 1986 đến nay (tr.66-113).

Biến đổi văn hóa lối sống đô thị Hà Nội từ năm 1986 đến nay diễn ra toàn diện và sâu sắc. Có thể đánh giá quá trình biến đổi này *chủ yếu mang tính tích cực*, mà đường nét chủ đạo là chuyển từ đời sống đô thị có tính tập

trung – hành chính hóa và bao cấp nhà nước sang đời sống dân sự. Quá trình biến đổi văn hóa lối sống đô thị Hà Nội diễn ra trên tất cả các phương diện của đời sống xã hội, từ sinh hoạt ăn, mặc, ở, đi lại; sử dụng thời gian nhàn rỗi, tiêu dùng, hưởng thụ văn hóa cho đến biến đổi nhân cách (tâm lý, nhận thức) giao tiếp, ứng xử với gia đình, họ tộc, ứng xử với bạn bè, đồng nghiệp, thầy cô giáo, người lớn tuổi, ứng xử nơi công cộng, ứng xử với môi trường thiên nhiên.

Tuy vậy, cũng thấy *một số biểu hiện “lệch chuẩn” và tiêu cực*, như: 1/ sự phát triển và bộc lộ công khai chủ nghĩa cá nhân thực dụng ở một bộ phận người dân đô thị Hà Nội; 2/ sự phát triển những định hướng “nghề nghiệp” không lành mạnh, phi pháp; 3/ tình trạng mê tín dị đoan có ảnh hưởng khá phổ biến trong lối sống của một bộ phận không nhỏ người đô thị Hà Nội; 4/ cách thức tiêu dùng, hưởng thụ các dịch vụ văn hóa diễn biến phức tạp, theo hướng phát sinh những dạng “văn hóa đen”, “văn hóa ngoài luồng”, “kinh tế ngầm”; 5/ lối ứng xử của một bộ phận người đô thị Hà Nội bị ảnh hưởng bởi tính tự phát, tính cạnh tranh của cơ chế kinh tế thị trường; 6/ các tệ nạn xã hội ở Hà Nội diễn biến phức tạp và gồm nhiều hình thức; 7/ trong ứng xử với môi trường thiên nhiên – sinh thái vẫn còn phải giải quyết không ít vấn đề nan giải; 8/ điều kiện trong quá trình biến đổi văn hóa lối sống đô thị Hà Nội, đặc biệt là kết cấu hạ tầng đô thị, chưa phù hợp với lối sống đô thị hiện đại, văn minh.

Về xu hướng biến đổi văn hóa đô thị Hà Nội trong thời gian tới, theo tác giả, xu hướng biến đổi văn hóa đô thị trong hiện thực là khả năng hình thành, phát triển những dạng thức mới trên cơ sở

bảo tồn, phát huy những dạng thức truyền thống, như: mối liên hệ lịch sử của các giá trị văn hóa; mối liên hệ giữa tính hệ thống và sự phát triển các giá trị văn hóa; đường lối, chính sách và các dự án quy hoạch và xu hướng đô thị hóa trên địa bàn thủ đô Hà Nội; và những kinh nghiệm thực tế biến đổi văn hóa đô thị Hà Nội. Do những nguyên nhân khách quan, việc dự báo các xu hướng biến đổi văn hóa đô thị trong giai đoạn đẩy mạnh CNH, HĐH và hội nhập quốc tế là có ý nghĩa tương đối, và chỉ nhằm được vào một số khuynh hướng có tính vĩ mô về cách thức biến đổi văn hóa đô thị, về xu hướng biến đổi văn hóa lối sống đô thị Hà Nội dự báo đến năm 2020, tính hai mặt của xu hướng biến đổi văn hóa đô thị bộc lộ trong đời sống văn hóa và nhân cách người đô thị.

Chương III (tr.116-145), trước hết, nêu lên một số định hướng cơ bản, gồm:

Thứ nhất, biến đổi văn hóa đô thị Hà Nội trên cơ sở gắn phát triển kinh tế, kiến tạo hệ thống chính trị và quy hoạch phát triển đô thị Hà Nội mới.

Thứ hai, giữ gìn, phát huy truyền thống văn hóa Thăng Long – Hà Nội và xứ Đoài trong quá trình đẩy mạnh giao lưu, hội nhập văn hóa giữa các đô thị Hà Nội và với các địa phương trong nước, với quốc tế, nhằm hướng đến sự thống nhất nội tại của văn hóa trên địa bàn thủ đô Hà Nội.

Thứ ba, tiếp tục xây dựng, kiến tạo các thiết chế văn hóa, trước hết ở cơ sở, để tạo điều kiện thuận lợi cho người đô thị chủ động tiếp biến văn hóa theo hướng tiến bộ.

Thứ tư, thúc đẩy văn hóa đô thị từ cơ sở, để xây dựng văn hóa gia đình,

cộng đồng dân cư, cơ quan, doanh nghiệp, trường học, bệnh viện văn hóa.

Thứ năm, bồi dưỡng văn hóa ứng xử của người dân đô thị.

Các nhóm giải pháp điều tiết biến đổi văn hóa đô thị Hà Nội trong thời gian tới:

Nhóm giải pháp nâng cao hiệu quả quản lý văn hóa đô thị, tập trung tiếp tục xây dựng văn bản pháp luật về văn hóa đô thị; quy hoạch không gian cho hoạt động văn hóa; hoàn thiện và ban hành quy định về định cư, nhập cư tại thành phố; tiếp tục hoàn thiện quy chế giao thông đô thị, quy hoạch và phát triển đô thị; ban hành chính sách khuyến khích các hình thức sinh hoạt văn hóa trong nhân dân đô thị Hà Nội; phân cấp quản lý nhà nước về hoạt động văn hóa ở đô thị.

Nhóm giải pháp nâng cao vai trò tích cực của nhân dân trong quá trình biến đổi văn hóa đô thị, tập trung nâng cao chất lượng hoạt động của các thiết chế văn hóa ở cơ sở; tăng cường tuyên truyền nếp sống văn minh đô thị; tạo môi trường lao động, sản xuất, kinh doanh phù hợp với quá trình biến đổi văn hóa đô thị theo hướng tiến bộ; giáo dục nâng cao nhận thức, hiểu biết về văn hóa và văn hóa lối sống đô thị; ngăn chặn và đẩy lùi tệ nạn xã hội, đẩy mạnh cuộc vận động “Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa”.

Nhóm giải pháp đầu tư cho các hoạt động văn hóa đáp ứng nhu cầu hưởng thụ của nhân dân đô thị Hà Nội, tập trung đầu tư xây dựng các công trình văn hóa mang đậm dấu ấn thời đại; đầu tư bảo tồn, khai thác, phát huy tác dụng của di sản văn hóa.

(Xem tiếp trang 53)